

УДК 070:821.161.2–92

Максим Яблонський

РЕПОРТАЖ ПЕТРА ВОЛИНЯКА «КУБАНЬ — ЗЕМЛЯ УКРАЇНСЬКА, КОЗАЧА...»: ЖАНРОВІ ТА ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті проаналізовано жанрові та художньо-публіцистичні особливості репортажу Петра Волиняка «Кубань — земля українська, козача...» (1948). Доведено, що інформаційний аспект тексту поєднаний із аналітичним, що свідчить про ознаки проблемного репортажу. Простежено також прикмети літературного репортажу — яскрава метафоричність і виразний літературний нарратив.

Ключові слова: історія журналістики, репортаж, публіцистика, стилістика тексту, літературний нарратив.

В статье проанализированы жанровые и художественно-публицистические особенности репортажа Петра Вольняка «Кубань — земля украинская, козачья...» (1948). Доказывается, что информационный аспект текста соединен с аналитическим началом, что свидетельствует о признаках проблемного репортажа. Прослеживаются также особенности литературного репортажа — яркая метафоризация и выразительный литературный нарратив.

Ключевые слова: история журналистики, репортаж, публицистика, стилистика текста, литературный нарратив.

The paper explores the genre and artistic and journalistic reportage features Petro Volyniak «Kuban — Land Ukrainian, Cossack...» (1948). It is proved that the informational aspect of text is combined with analytical principle, as evidenced by the signs of the problem report. Also are traced signs of literary reportage — bright metaphors and expressive literary narrative.

Key words: history of journalism, reportage, journalism, style text, literary narrative.

Постановка проблеми в контексті сучасної науки та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. У сучасному журналістикознавстві простежується значний інтерес до вивчення зако-

номірностей розвитку преси української діаспори. Це дослідження української преси таборового простору Н. Сидоренко [19–21], преси міжвоєнної української еміграції в Європі О. Богуславським [2], преси української еміграції в Польщі (1920–1939 рр.) О. Вішкою [5], періодичних видань Польщі 20–30-х років ХХ ст. в аспекті польсько-українського діалогу С. Кравченко [14], української преси в США та Канаді О. Гриценко [8], української політичної публіцистики Канади (до 1945 р.) В. Ковпак [13], преси української діаспори США 1939–2005 рр. В. Чекалюк [24], української етнічної преси США та Канади (1945–1994 рр.) В. Губарцем [9], української преси Австралії 1949–2007 рр. Т. Моїсеєвою [17], а також вивчення особливостей функціонування часописів «Тризуб» А. Тимошик-Судариковою [23], «Український Голос» О. Дзвінчук [10], «Дукля» О. Кушнір [15] та ін. Однак поза увагою науковців — висвітлення специфіки публіцистичної діяльності окремих персоналій, що необхідне для системного бачення історії журналістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання проблеми і на які спирається автор. Жанр репортажу, його особливості та різновиди — у центрі уваги таких авторитетних дослідників, як М. Василенко [3], В. Здоровега [6], М. Кім [7], О. Тертичний [10] та ін. Французький журналіст І. Аньєс указує на те, що репортаж є фундаментальним для фаху журналіста [1, 298]; з-поміж вирізнених функціональних рис цього тексту привертає увагу така прикмета, як «Протиотрута від офіційної інформації» [1, 300]. В. Здоровега, відтворивши специфіку функціонування жанру в європейській та американській практиці, вказує на оперативність, динамічність, документальну точність, яскраву емоційність у відтворенні дійсності, а також на фабульність репортажу [6, 177–178]. М. Василенко підкреслює риси суб’єктивізму, чуттєвості [3, 116], динамічності [3, 117] репортажу. Дослідник розглядає такі різновиди жанру, як власне інформаційний, проблемний, літературний, історичний, зарисовочний, критичний, фантастичний (репортаж-застереження), репортаж-розслідування, репортаж-спогад, репортаж-інтерв’ю та ін. [3, 115–157]. На думку М. Кіма, існують такі види репортажу, як подієвий, актуальний, тематично-пізнавальний, спеціальний, проблемний і репортаж-розслідування [7, 189]. Ці та інші різновиди репортажу в пресовій журналістиці демонструють проблемно-тематичні потенції жанру.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. В історії української журналістики постать Петра Волиняка (псевдонім Петра Кузьмовича Чечета) належить до недостатньо вивчених. М. Боровик у роботі «Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді» (Мюнхен, 1977) подав бібліографічний огляд і характеристику часопису «Нові Дні», який видавав Петро Волиняк [2, 220–221]. У статті У. Лешко охарактеризовано редагований П. Четом дитячий журнал «Соняшник» [8]. Однак поза увагою науковців залишається журналістська творчість Петра Волиняка. Отже, актуальність статті зумовлена відсутністю досліджень про різножанрові публіцистичні тексти П. Чечета. **Новизна статті** полягає в тому, що вперше в українському журналістикознавстві досліджується жанрова та художньо-публіцистична специфіка репортажу Петра Волиняка «Кубань — земля українська, козача...» [4].

Мета статті — проаналізувати жанрові та художньо-публіцистичні особливості репортажу Петра Волиняка «Кубань — земля українська, козача...» (1948). Поставлена мета обумовила відповідні **завдання**: дослідити жанрову специфіку тексту; з'ясувати ідеологічні акценти в проблематиці репортажу; простежити стилістичні особливості тексту; визначити елементи літературного наративу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Репортаж «Кубань — земля українська, козача...» побачив світ 1948 р. у екзилі, значно пізніше, ніж відбулися описані події на Кубані 1932–1933 рр. Зрозуміло, що такий гостропроблемний текст не міг бути виданий у Радянському Союзі (Вадим Сварог (псевдонім Балаха Вадима Віталійовича. — М. Я.) писав: «Його (Петра Волиняка. — М. Я.) журналістична діяльність почалася пізно, бо могла відбуватися лише у вільному українському суспільстві, а не в країні, придуленій чоботом антинародного режиму, який бачить в українських патріотах свого ворога № 1» [5, IX]). Адміністрація часопису «Нові Дні» в березневому числі 1954 р. зауважила, що «Кубань — земля українська, козача...» — «єдина в нас книжка про Кубаницину в добу ліквідації українзації в цій області...».

Проблематика репортажу Петра Волиняка споріднена з публіцистично-історичним нарисом О. Панченка «Розгром українського відродження на Кубані» (Лос-Анжелес, 1973) [9], однак жанрова реалізація інша.

1932 р. Петро Волиняк *«зробив перерву у своєму навчанні* (навчався в Ташкентському Середньо-азійському державному університеті, де студював східні мови на Сходознавчому факультеті, а коли факультет був ліквідований, повернувся до Києва, де 1930 р. вступив до Українського інституту лінгвістичної освіти. — *М. Я.) й поїхав на Кубань — українізувати школи для нащадків запорозьких козаків. Через деякий час* (1933 р. — *М. Я.) вернувся обурений: московська влада припинила українізацію на Кубані, а українізаторам загрожував арешт»* [5, X]. 1933 р. його заарештовано в рідному селі, після перебування в київській Лук'янівській в'язниці вислано на три роки на будівництво Біломорсько-Балтійського каналу. Під час німецько-фашистської окупації Петро Волиняк працював в земельних відділах на Дніпропетровщині. Побував у німецькому концтаборі, після чого подався на захід, потрапив до табору для переміщених осіб «Лексенфельд» у австрійському місті Зальцбург, де розпочав видавничу діяльність (газета «Останні новини», тижневик «Нові дні», місячник «Литаври»; окрім періодики, видав книги своїх творів — «Під Кизгуртом» (1947), «Земля кличе» (1947), «Кубань — земля українська, козака...» (1948), а також твори Д. Гуменної, Б. Олександріва, В. Скорупського та ін.).

Обставини видання репортажу Петра Волиняка (через 15 р. окремим книжковим виданням, а не в періодичному виданні) можуть спонукати до думки про жанровий різновид репортажу-спогаду, однак форма відтворення подій — спостереження в теперішньому часі. Текст розгортається як погляд безпосереднього учасника (не просто свідка (Й. Бех-Карлсон), якому аж ніяк не потрібен «метод маски», — детальність та яскравість реалій забезпечені перебуванням автора в атмосфері згортання українізації на організації голодомору на Кубані 1932–1933 рр. Наявність у творі «Кубань — земля українська, козака...» не тільки споглядання, а й осмислення (елементи аналізу подій, авторських роздумів і висновків) свідчить про ознаки проблемного репортажу; отже, інформаційний аспект поєднаний із аналітичним началом. Водночас яскрава метафоричність і виразний літературний наратив тексту є свідченням ознак літературного репортажу. Зрештою, як зауважив І. Аньєс, «Репортаж є одним з найбільш літературних жанрів журналістики» [1, 310].

На початку I та II розділів автор не тільки повідомляє про місце подій, а й коментує. Початок III розділу містить комунікативний ас-

пект — художнє звертання до читача [4, 12], після якого — про вулиці, порослі бур'янами, майдан, церкву та людей станиці Ново-Малоросійської; це не суха, безстороння інформація, а об'єктивне бачення в житті окремої територіальної громади закономірностей соціально-політичної системи СРСР.

Петро Волиняк гостро підмічає прикмети радянської доби. Це представлено в характеристиці влади: «...урядує станична рада на чолі з надісланим десь з далекого району (щоб не свій був і не пожалів кого, боронь Боже!) комуністом» (Петро Волиняк); «Здавалося, що ось-ось найде просвітлення і товариш Півень заспіває іншої пісні, ніж співає щоденно. Бачу, що мучить його совість, що почуває вину свою перед народом, але покаятись не може. Дуже далеко пішов у запроданстві своєму товариш Півень» (Петро Волиняк) (як у посланні Т. Шевченка «І мертвим, і живим...», «Гірше ляха свої діти / Її розпинають» (Т. Шевченко). Розмірковуючи про обставини, автор репортажу вказує на зміни в психології та моделі поведінки людини («...відповідаю трохи злякано, пам'ятаючи, що тепер «людина людині вовк є»» (Петро Волиняк).

Для відтворення обставин радянської доби Петро Волиняк залуцає ретроскурси, що пояснюють походження кубанських козаків. Історичні перекази, почуті на Малиновому Кліні («...ще за цариці Катерини треба було Москві заселити кубанські степи, не так, щоб боронитись від Кавказу, як, швидше, завойувати його. Тож приходило військо на Полтавщину, оточувало село, забиравало старого й малого й під конвоюм гнало на Кубань» (Петро Волиняк), спонукають зробити зіставлення: «Слухаю цю немудру розповідь і мимоволі порівнюю часи цариці Катерини, яку наш народ прозвав сукою, з часами «найгеніальнішого» Леніна і «сонцеподібного» Сталіна. Тільки одна ріжниця: тоді лише вивозили, а тепер ще й самі тікаємо! Тікаємо, бо нема місця українцеві в Києві, чи в Харкові: як за зайцями сталінські песиголовці полюють за ними. Тож і тікають українські патріоти з України, як шури з дірявого корабля, щоб життя своє врятувати» (Петро Волиняк). Драматичне «На нашій — не своїй землі» (Т. Шевченко) найбільш доречно характеризує цю національно-політичну ситуацію.

Доречно навести висновки, засновані на аналізі історичних закономірностей: «За чорних часів «звіроподібного всея Русі самодержця» Миколи II станичний отаман в тому будинку коней тримав. А в наші «найщасливіші часи епохи сонцеподібного вождя» Йосипа I, голова ста-

ничної ради до його козаків замикав, щоб себе шанувати, а свою владу і вождя «геніяльного» над усе в світі любити, їх привчити» (Петро Волиняк); «Як колись жахався народ царського опричника часів Івана Грозного, з мітлою й собачою головою за плечима, так жахається й появі советського активіста чорної доби Йосипа Сталіна» (Петро Волиняк); «О, вікову традицію має Москва в продуції рабів! В цьому внутрішня сила московської ідеології: раб — підстава багатства й величі держави! Це знав Юрій Долгоруков, в цьому не сумнівався Іван Грозний, це було програмою Петра й Катерини Великих, це стало практикою «геніяльного» Леніна й «богорівного» Сталіна. Відняти землю й засоби виробництва, а потім позбавити останнього куска хліба і процес фабрикації рабів закінчено. Тоді запрягай їх до воза, а на кінці довгого дишла повісь кусок цілої шкорини, хлясни бичем, і всі тягнутимуть отого московського воза й від «щастя» співатимуть на всю країну, на весь світ:

*«Москва мая, страна мая,
Ти самая любимая...»* (Петро Волиняк).

Автор репортажу наводить чимало фактичних підтверджень того, що жителі Малинового Клину — етнічні українці. Це мова, прізвища [4, 14–15], український фольклор, серед якого і Шевченкові твори [4, 39], а найважливіше — спосіб мислення, національний дух, який не може викоренити влада, тож прагне знищити фізично — голодомором. Петро Волиняк зауважує про кубанців як про людей, сильних духом [4, 10–11]; [4, 16].

У репортажі «Кубань — земля українська, козача...» наголошується, що процеси українізації мають тільки формальне вираження. Натомість — «Глуха чутка про скору ліквідацію українізації ходила по Кубані, затруювала свідомість і гнітила душу. Деякі слабодухи вже повільно повертали в бік «єдиної неделимой», що для зовнішньої відміни тепер перебувалися на «пролетарській основі». В деяких станицях позривали українські вивіски й замінили їх російськими. В інших школи, не чекаючи ніякого наказу, самовільно русифікувалися. Але почувалася слабкість і нерішучість з обох боків. Треба було натиску, якогось шаленого вітру, що розірвав би оцю завісу непевності, яка розділяє тепер Україну й Кубань» (Петро Волиняк); «А натиск Москви росте й росте. Невідомо чого перестали приходити українські часописи з Ростова, Харкова й Києва. Офіційної заборони нема, але й часописів нема» (Петро Волиняк).

Український педагогічний інститут ім. Миколи Скрипника в Краснодарі був основним джерелом українства на Кубані [9, 70–73]: *«Тон і напрям розмосковлення краю задавали професор Іван Шаля і доцент Петро Гребінник»* (Петро Волиняк). «Постановленіє» про скасування українізації вміщене в невеликій транспортній газеті, а не в багатотиражному «Молоті», щоб уникнути заворушень [4, 68–69]. До інституту прибули нові навчальні плани, основані на політиці русифікації.

Радянське господарювання призвело до винищення родючих земель, жнива на Кубані мають жалюгідний вигляд [4, 27–34]. Після примусової колективізації актом антиукраїнського терору став організований владою голодомор: *«Завдання не в тім, щоб зробити з козака «чесного колгоспника», а треба було втяти лінію української оборони, яка перейшла в наступ. Обезкровити українську націю не духово, бо тут Москва безсила вже, а просто фізично. Зменшити на 20 – 30 відсотків фізичну потугу України, чим збільшити оборонний потенціал Росії. Саме в цьому полягала «генеральна лінія» партії»* (Петро Волиняк). Автор звертається до символічного вираження образу смерті: *«Смерть голодна йшла степами забур'яненими й на ходу косу мантачила. Почорніли люди від страху й голоду, а вмирати не хочуть»* (Петро Волиняк). Радянська держава торує шляхи смерті, *«І все мовчить, і все терпить. Не запротестує, не обізветься навіть, бо чи знайдеться сміливість протестувати, коли вся безмежна країна, «від молдаванина до фіна» і від литовця до японця, день і ніч виспіває:*

*«Человек проходит, как хозяїн,
необ'ятной родіни масій»?»* (Петро Волиняк).

Політична гострота Петра Волиняка підсилена влучними Шевченковими спостереженнями («Кавказ»): *«Од молдованина до фінна / На всіх язиках все мовчить, / Бо благоденствує!»* (Т. Шевченко), що саркастично підтверджує закономірність імперських структур, побудованих на рабському поневоленні усіх національностей.

У зображенні голодомору як геноциду українців (і, зокрема, репресивного закону про колоски) автор поєднав гостро викривальний пафос із ліризмом [4, 51]; [4, 51–52]. Петро Волиняк наводить факти голодної смерті, переховування пшениці й вилучення хліба в козаків станиці Ново-Малоросійської (зокрема, й так званими «шукачачами»). Комсомолец Юдин виявив милосердя, не конфіскувавши

увесь хліб, за що був покараний: *«Після того ніякий активіст жалю не мав»* (Петро Волиняк). Автор репортажу резюмує: *«Так кінчався листопад 1932 року. Ішли дні за днями, однакові своєю безнадією й горем однакові. В кінці листопаду до станиці з'явився загін ГПУ. Це була остання стадія перед ліквідацією станиці»* (Петро Волиняк). Невдовзі в газеті «Молот», *«Як насмішка над голодною Кубанню, повідомлялося скільки муки, крупи та інших продуктів завезено до станиці Полтавської, чи то пак, Красноармійської»* (Петро Волиняк).

У тексті постійно наголошується на принципах колоніального загарбання та підпорядкування, на яких буде Радянський Союз взаємини з регіонами, а тим більше з українськими землями. Москва як центр імперії активно нагадує про свою присутність у репортажі як визискувача Кубані. На підтвердження цієї закономірності Петро Волиняк послуговується такими ідіомами, як *«Москва сльозам не вірить»* (Петро Волиняк), *«Москва грає, як по нотах»* (Петро Волиняк), *«в СССР і пса гірчицю їсти навчать, ще й вилизувати примусять»* (Петро Волиняк). Чимало образів та ситуацій репортажу характеризують суспільно-політичні обставини Кубані поч. 1930-х рр. (старший брат, братній народ, саботаж, блатна посада, куркульсько-петлюрівський саботаж на Кубані, плян хлібоздачі, секретний тік, петлюрівщина, контрреволюція, розкуркулення, московський посіпака, сталінська путівка; *«Офіційно це зветься культурно-масова робота, а народ зве просто: добровільно-примусово!»* (Петро Волиняк); *«Для побудови комунізму в одній країні — найбільша жертва не повинна зупиняти»* (Петро Волиняк); *«смерть куркулью, хліб державі!»* (Петро Волиняк) та ін.). Кульмінацією безглуздості тоталітарної системи є зображення так званої братньої колгоспно-пролетарської підтримки як балагану, що нагадує театр абсурду: *«Особливо заворушилися активісти, коли прибула ціла валка колгоспників з сталінградського краю на «прорив». Гості їхали на своїх возах, везли свої серпи й коси. На передньому возі якась жінка, що сиділа, звисивши свої червоні, порепані ноги, тримала на граблях червоний прапор. Це мало символізувати творчу співпрацю народів СССР»*.

Мрячив дощик, густий і надокучливий. Виходили статечні козаки, ставали на воротях і мовчки дивилися на цей невиданий ще карнавал. Не розуміли мети цієї комедії: кінчається листопад, а розумні, дорослі люди зганяють з далеких країв людей на жнива. Стою й я під школою й теж думаю: безмежна глупота, чи провокація?» (Петро Волиняк).

Максимально полярно представляючи конфронтацію людей і влади на Кубані, автор тексту залучає фольклор радянського часу як свідчення сатиричного сприйняття українцями тоталітарної доби. Це народні ідіоми («*сюди тень, туди тень та й пропав трудодень!*» (Петро Волиняк); «*Була в собаки хата, так і в вашої влади*» (Петро Волиняк) та пісні («*Наварили нам кандьору, / нема й соли — лиш вода! / Обіцяли рай і щастя, / а тут — горе та біда!*» (Петро Волиняк).

Елементи літературного нарративу також підпорядковані авторському задуму відтворити закономірності часу. Найчастіше Петро Волиняк звертається до Шевченкових образів. Окрім згаданих ситуацій, це, як і в поета, саркастичне переосмислення біблійного образу всевидячого ока (поема «Юродивий»): «*Де ж тебе, пшеничко-годувальнице наша, захвати, щоб око всевидящее з Кремля московського не запримітило?*» (Петро Волиняк); «*Шор, всевидящее партійне око в станиці Ново-Малоросійській, чудово виконував наказ партії*» (Петро Волиняк). Алюзії до поеми «Кавказ» проступають у характеристиці образу представника влади: «*А Шор з ката ГПУ знову перетворився на всесильного уповноваженого райкому, якому й сонце кориться мусить [...]*» (Петро Волиняк); порівняймо: «*Чом ви нам / Платить за сонце не повинні!*» (Т. Шевченко).

Описучи річку Тиху, автор репортажу згадує А. Чайковського [3, 12], національні переконання якого радянська влада таврувала. Осінній дощ у репортажі [4, 56] суголосний художнім спостереженням М. Коцюбинського в повісті «*Fata morgana*» з її актуальною темою землі. Простір степу, що традиційно асоціюється в українців із волею, що засвідчено в багатьох літературних творах, у тексті Петра Волиняка вже має інші, корозійні, радянські, виміри [4, 59]. Апелюючи до творів Ю. Липи, в репортажі наголошується на знищеній ідеї нації: «*Націю Москва доїдає, а замість неї, як гидке опудало у брудном у тумані, стирчить потворний, інтернаціональний божок — соціалізм*» (Петро Волиняк). Топос майдану як громадського центру в станиці продовжує традицію П. Тичини (поезія «*На майдані коло церкви...*») — тут відбувається перевиховання кубанських козаків у радянських рабів [4, 58–62].

Національний акцент, заявлений як позиція в назві репортажу, витриманий упродовж усього тексту. А в останньому X розділі професор Шаля обгрунтовує: «*Найбільше геройство бути на волі й працювати, а*

вмерти, чи до в'язниці потрапити — кожен зуміє. А за Кубань не забувайте, бо це земля наша, українська. Не з катерининських часів, бо ще Святослав з косогами й ясами за землю Тмутороканську бився...» (Петро Волиняк). Антеїстичні мотиви набувають ідеологічної перспективи: *«А приїдемо напевно, бо це не втеча, а відступ. Тільки короткий, тимчасовий відступ. Ми вернемось до тебе, земле сонячна! Вернемось і не лишимо більше, бо Кубань — земля українська, козака...»* (Петро Волиняк).

У репортажі поєднано особистісне, лірико-емоційне сприйняття жорстокої радянської доби (*«Мовчав. Тільки жалем з очей стрілив. Кинув ним під західній беріг і тоді чорна тінь, (як сум стоптаної душі людської), від верб, що на березі красувалися, на воду впала»*) (Петро Волиняк); *«...сірі тумани стояли над станицею, як символ горя й безнадії»* (Петро Волиняк) із виразним публіцистичним акцентом (*«Страшне це глухе, досі чуже й незрозуміле слово: с а б о т а ж. Як кара Божя, якої ніяка сила людська не відверне, несподівано впало воно на кубанську землю, ніби смертним покривалом накрило її і, здавалося, от-от задушить все, що лишилося живе на ній. [...]*).

Бур'яни в степу замість пшениці поросли — саботаж!

Не хочять козаки робити, з голоду пухнучи, щоб Москву годувати — саботаж!» (Петро Волиняк); у такий спосіб автор прагне не тільки донести своє розуміння історичних обставин, а й іншим допомагає це зробити.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, репортаж «Кубань — земля українська, козака...» має виразні риси авторської індивідуальності (чітка громадянська позиція та політичні переконання), а також презентує майстерну стилістику, заявлену в максимальній емоційності, експресивності, виразній метафоричності, елементах комічного, у доречно використаному літературному наративі. Текст Петра Волиняка — це не тільки спостереження подій, живим очевидцем яких він був, а й бачення взаємозв'язків, усвідомлення першопричин суспільних процесів, тенденцій розвитку. У жанровому плані твір містить ознаки проблемного (інформаційний аспект поєднаний із аналітичним началом) та літературного репортажу (яскрава метафоричність і виразний літературний наратив).

У перспективі доречно проаналізувати різножанрові журналістські тексти Петра Волиняка, їхню художньо-публіцистичну специфіку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аньєс Ів*. Підручник із журналістики : Пишемо для газет / Ів Аньєс. — К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. — 544 с.
2. *Богуславський О. В.* Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України : історичний шлях, досвід, дискусії : [монографія] / О. В. Богуславський. — Запоріжжя : Просвіта, 2008. — 452 с.
3. *Боровик М.* Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді / д-р Михайло Боровик. — Мюнхен, 1977. — 344 с.
4. *Василенко М. К.* Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : [монографія] / М. К. Василенко. — К. : Вид-во Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2006. — 238 с.
5. *Вішка О.* Преса української еміграції в Польщі (1920–1939 рр.) : історико-бібліографічне дослідження / О. Вішка ; наук. ред.-консультант М. М. Романюк. — Львів, 2002. — 480 с.
6. *Волиняк П.* Кубань — земля українська, козача... : [репортаж] [Електронний ресурс] / П. Волиняк. — Буенос-Айрес : Полтава; друк : Зальцбрук : «Наукова Друкарня», 1948. — 71 с. — Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/ukrainica/2680-volinyak-p-kuban-zemlya-ukrayinska-kozacha/>
7. *Волиняк П.* Поговоримо відверто : [вибрані статті й оповідання] / вступна стаття В. Сварога ; Редактор В. Сварог ; співредактор Д. Кислиця. — Торонто : Нові Дні, 1975. — 662 с.
8. *Гриценко О.* З історії української преси в США та Канаді [Текст] / О. Гриценко // Політологічні читання. — 1995. — № 3. — С. 219–229.
9. *Губарець В. В.* Українська етнічна преса США та Канади (1945–1994 рр.) : особливості висвітлення україно-американських взаємин [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук / В. В. Губарець ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка / В. В. Губарець. — К., 2007. — 20 с.
10. *Дзвінчук О. М.* Часопис «Український Голос» (Вінніпег, Канада, 1920–1981 рр.) : проблемно-тематичний та організаційний аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. ком. / О. М. Дзвінчук. — К., 2008. — 20 с.
11. *Здоровега В. Й.* Теорія і методика журналістської творчості : [навч. посіб.] / В. Й. Здоровега. — 3 вид. — Л. : ПАІС, 2008. — 276 с.
12. *Ким М. Н.* Репортаж : технологія жанра : учебное пособие / М. Н. Ким. — СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2005. — 224 с.
13. *Ковпак В. А.* Політична публіцистика в періодичних та серіальних виданнях української еміграції в Канаді (до 1945 року) : національно-патріотичні аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. ком. / В. А. Ковпак. — Запоріжжя, 2012. — 20 с.
14. *Кравченко С. І.* Періодичні видання Польщі 20–30-х років ХХ століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби : літературна ко-

- мунікація, польсько-український діалог: [монографія] / С. І. Кравченко. — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. — 508 с.
15. *Кушнір О. В.* Журнал «Дукля» (Словаччина, 1953–2004 рр.) : організаційний, проблемно-тематичний та жанровий аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / О. В. Кушнір ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — К., 2008. — 20 с.
  16. *Лешко У.* «Соняшник» — дитячий журнал українських емігрантів у Канаді (50–60 рр. ХХ століття) [Електронний ресурс] / У. Лешко. — Режим доступу : <http://www.kyumu.edu.ua/wsc/toms/09/074–076.pdf>
  17. *Моїсєєва Т. О.* Українська преса Австралії (1949–2007) як чинник збереження національно-духовних цінностей [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Т. О. Моїсєєва ; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка ; Інститут журналістики. — К., 2009. — 19 с.
  18. *Панченко О.* Розгром українського відродження на Кубані : публіцистично-історичний нарис / О. Панченко. — Лос-Анжелес; Каліфорнія, 1973. — 93 с.
  19. *Сидоренко Н. М.* Національно-духовне самоствердження : у 3 ч. Ч. 1. Українська таборова періодика часів Першої світової війни / Н. М. Сидоренко; Дослід. центр історії укр. преси. — К., 2000. — 200 с.
  20. *Сидоренко Н. М.* Національно-духовне самоствердження : у 3 ч. Ч. 2. Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919– 1924) / Н. М. Сидоренко; Дослід. центр історії укр. преси. — К., 2000. — 262 с.
  21. *Сидоренко Н. М.* Національно-духовне самоствердження : у 3 ч. Ч. 3. Національні часописи у «таборовому просторі» Європи після завершення Другої світової війни (Італія, Великобританія, Німеччина, Австрія, 1945–1950) / Н. М. Сидоренко; Дослід. центр історії укр. преси. — К., 2000. — 160 с.
  22. *Тертычный А. А.* Жанры периодической печати : учебное пособие / А. А. Тертычный. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Аспект Пресс, 2002. — 320 с.
  23. *Тимошик-Сударикова А. М.* Паризький журнал «Тризуб», 1925–1940 роки : формування та функціонування : монографія / А. М. Тимошик-Сударикова ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. Василя Стефаника, Від-ня «Н.-д. центр періодики». — К. : Наша культура і наука, 2013. — 407 с.
  24. *Чекалюк В. В.* Преса діаспори США як комунікаційний чинник формування ідентичності українців (1939–2005 рр.) [Текст] : автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / В. В. Чекалюк. — К., 2008. — 20 с.